

наук: 13.00.01. – К., 1993. – 386 с.

3. Коваленко Є.І. Шляхи формування творчої особистості студента/У кн. „Проблеми формування сучасного вчителя у вищій педагогічній школі”. – Ніжин: НДПУ, 1999. – 174 с.

4. Троцько Г.В. Професійно-педагогічна

підготовка студентів до виховної роботи в школі / Г.В. Троцько. – Харків, 1995. – 184 с.

5. Щербакова Е.Е. формирование педагогической креативности как фактора профессионального развития студентов//Мир психологии. – 2006. – № 2. – С. 28-36.

УДК 379.825(7.011)

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Лариса КАЛІНІНА (Миколаїв)

У статті визначено актуальність обраної теми, зроблено короткий огляд психолого-педагогічної літератури та досліджуються проблеми використання театрального мистецтва для естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, театрально мистецтво, естетичне виховання, театрально-сценічна діяльність.

В статье определена актуальность выбранной темы, сделан короткий обзор психолого-педагогической литературы и исследуются проблемы использования театрального искусства для эстетического воспитания детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: дети младшего школьного возраста, театральное искусство, эстетическое воспитание, театрально-сценическая деятельность.

Актуальність теми дослідження. Процеси відродження України зумовлюють гостру необхідність духовного оновлення суспільства. Актуальною проблемою на сьогоднішній день є пошук перспективних шляхів та виявлення ефективних умов, які сприятимуть формуванню у підростаючих поколінь системи спеціальних знань в різних галузях мистецтва, розвитку творчої активності та мислення, світоглядних орієнтацій, системи духовних цінностей, а також розвитку творчих здібностей.

Відродження та розвиток національної освіти і культури неможливо здійснювати без виховання духовно багатой й інтелектуально розвиненої особистості. Саме тому естетичне виховання є необхідною умовою громадянського становлення підростаючих поколінь. Залучення особистості до творчої праці, різних видів естетичної та творчої діяльності розглядається на сучасному етапі як необхідна умова естетичної вихованості людини.

Сучасна система навчання і виховання в Україні повинна забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей, а найважливішим засобом цього є відродження гуманістичної освітньої системи. Тому особливо актуальним на сучасному етапі є вивчення і впровадження педагогічної спадщини видатного педагога-гуманіста В. Сухомлинського у роботу сучасних освітніх закладів.

Видатний педагог порівнював мистецтво з часом та простором, в якому живе краса людського духу; мистецтво випрямляє душу людини як гімнастика тіло, а пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині,

підносить себе до прекрасного, переживає естетичну насолоду [3].

Слід зазначити, що основи естетичної культури людини формуються у дитинстві, тому естетичний розвиток та виховання дітей молодшого шкільного віку має виключне значення. Саме в цей період діти роблять свої перші кроки, входячи до світу прекрасного і від того, якими будуть ці перші кроки, залежать їх естетичні запити, смаки та уподобання коли діти стануть дорослими людьми.

Василь Олександрович був переконаний у тому, що потенціал мистецтва тісно пов'язаний із художньо-естетичним і морально-етичним вихованням школярів, що неможливо здійснювати гармонійний розвиток людини засобами мистецтва, не враховуючи досвід минулих поколінь [4].

Слід зазначити, що досліджено важливі аспекти зазначеної проблеми, проте місце і роль театрального мистецтва та театрально-сценічної діяльності у системі естетичного виховання молодших школярів досліджено ще не в достатній мірі, що і обумовило звернення до даної проблематики.

Метою даної статті є розкриття особливостей та педагогічних перспектив щодо естетичного розвитку молодших школярів засобами театрального мистецтва, спираючись на педагогічну спадщину В. Сухомлинського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання театрального мистецтва у практиці естетичного виховання з акцентом на творчий розвиток особистості розглядали дослідники В. Абрамян, Р. Баталов, А. Гончаров,

Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, Б. Захава, А. Капська, З. Корогодський, Н. Ксенофонтowa, Ю. Мальванний, М. Пташин, та інші.

Творчий досвід видатних діячів театрального мистецтва К. Станіславського, В. Немировича-Данченко, традиції українського театру та його кращих представників Л. Курбаса, П. Саксаганського, М. Крушельницького, Г. Юри склалися в чітку театральну-сценічну систему наукових узагальнень, щодо виховання підростаючого покоління і висвітлення ролі національного мистецтва у духовному збагаченні учасників театральних колективів та глядачів, відродження української культури. Це питання розкрито у дослідженнях Р. Коломієць, П. Кравчук, В. Неллі, Л. Танюка, Е. Язовецького.

Видатні педагоги С. Ананьїн, Г. Фридрих, В. Пирогов, Н. Корф, Я. Коменский, К. Ушинський, Л. Чепіга звертали увагу на роль театрального мистецтва у естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів. А творча, театральна-сценічна робота з дітьми розглядалась ними як один із шляхів формування і розвитку особистості.

В останні роки театральне мистецтво вивчається як серйозна проблема (Л. Гайнетдінова, А. Ершова, Н. Миропольська, Л. Нікольський, Т. Пеня та ін.).

Крім того, слід зазначити, що досвід сучасної педагогічної практики (Ш. Амонашвілі, Л. Потоцька, Е. Сазонов, Т. Соловків, М. Татарченко, Л. Чуриліна,) переконливо доводить, що саме щодо вирішення навчально-виховних завдань – засвоєння літер, граматики, арифметики, розвитку культури мовлення, виховання загальної культури, прилучення дітей молодшого шкільного віку до національних традицій, звичаїв необхідно звертатися до засобів театрального мистецтва.

Питання використання театру та театральну-сценічної діяльності у навчанні та вихованні розглянуті в працях О. Котикової, І. Люблінського, Л. Масол, О. Михайлової, К. Тусків, Ю. Рубіної, М. Стуль та інших.

Проблему естетичного виховання дітей досліджували Н. Абрамян, М. Батіашвілі, О. Комаровська, М. Шевченко, А. Михайлова, Ф. Мувейт, О. Хижна та ін.. Питання щодо підвищення виховного впливу театру на глядачів прозглядалось та аналізувалось мистецтвознавцями В. Пименовим, Ю. Юзовським, естетичний вплив вистави на дітей – глядачів досліджували О. Комаровська, І. Любінський, Ю. Рубіна.

Проблеми залучення дітей до занять театром, з метою їх морально-естетичного розвитку розглянуто у дослідженнях А. Баранової, Н. Абрам'ян, Н. Миропольської, С. Нікіфорової, Н. Сорокіної та ін..

Виклад основного матеріалу На думку М. Бахтіна театральне мистецтво за своєю природою близько до дитячої творчої гри, яка має велике значення для виховання багатьох цінних якостей особистості дитини [1, с.17].

Слід підкреслити що у науково-методичній літературі та у практиці роботи дитячих навчальних дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл та культурно-дозвіллевих закладів, значення творчої, театральної діяльності як засобу естетичного виховання дитини, частіше всього зменшується.

Це має відображення, у протиставленні імпровізаційних форм занять роботі над готовими творами, у недооцінці значення установки на визначення завершеності результатів творчої діяльності дітей.

Участь дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів у різноманітних видах творчої театральну-сценічної діяльності може стати першою сходинкою розуміння сценічного мистецтва. Підтвердження цього положення є і творчий спадщині видатного педагога. В. Сухомлинський писав, що чутливість сприйняття краси театрального мистецтва у дитячі роки, незрівнянно глибше ніж, у пізніші періоди розвитку особистості [3, с. 168].

Загальні особливості дітей молодшого шкільного віку розглядаються в роботах Г. Горської, Ф. Гусеїнової, М. Діורי, І. Іванчука, З. Карпенка, Е. Киричука, Б. Кобзаря, В. Компа та ін.

Розглядаючи дітей молодшого шкільного віку більшість фізіологів, психологів, педагогів приходять до висновку, що це період їх активну-пізнавальної діяльності та можливостей включення їх у різні види творчої театральну-сценічної діяльності.

Молодший шкільний вік – це вік, коли відбувається процес інтенсивної соціалізації особи, входження в систему громадських інститутів та відношень, відбувається легше і скоріше у дітей, які відвідували дошкільні навчальні заклади. Але решта дітей по різному виявляють активність щодо освоєння громадських відношень. Це залежить від багатьох причин: природних задатків, психологічних особливостей дітей, педагогічної підготовленості батьків, успішності, діяльності вихователів і педагогів та багатьох інших.

Особливостями психологічного розвитку дітей цієї вікової категорії є гострота і свіжість сприйняття, яскравість уявлення. Їх увага вже відносно стійка, це виразно проявляється в іграх, в заняттях малюванням, ліпленням, елементарним конструюванням.

Пам'ять дитини також достатньо розвинена, вона легко і міцно запам'ятовує все те, що для неї її особливо цікавим, що безпосередньо

пов'язано з її інтересами. Відносно добре розвинена і наглядна образна пам'ять, яка є важливою складовою для розвитку словесно-логічної пам'яті. Однак, не дивлячись на усі вище перелічені здібності, інтереси дітей даного віку ще не є стійкими, і відповідно до цього, прихильність дитини до тієї чи іншої діяльності не носить систематичний характер. Тому існує необхідність вселяко заохочувати дитину в її захопленні і допомагати їй.

У дітей молодшого шкільного віку розшириться кругозір і розвиваються пізнавальні інтереси, формуються здібності до активності самостійної творчої діяльності. Їх сприйняття пов'язане з діями, із практичною діяльністю, з яскравою емоційністю. Яскраве, живе, цікаве сприймається краще, виразніше, емоційніше, ніж схематичне, символічне.

Якщо говорити про відчуття прекрасного, то в цьому віці діти люблять різні яскраві кольори, барвистість відповідає їхнім естетичним попитам. Дитина дає оцінку не лише зовнішнім ознакам предметів чи явищ, але і внутрішнім якостям, змісту. На основі первинного естетичного сприймання у дитини розвиваються естетичні почуття та відношення. У цей період діти безпосередньо стикаються із світом мистецтва, а мистецтво розвиває почуття дітей.

Театрально-сценічна діяльність як певна педагогічна система, передбачає вирішення цілого кола виховних завдань. Перш за все, театрально-сценічна робота була і є могутнім фактором естетичного розвитку дітей. А елементи театру, впроваджені в роботу загальноосвітніх навчальних закладів та закладів культурно-дозвілдової сфери, роблять життя молодших школярів більш змістовним, збагачують його яскравими та емоційними враженнями.

Театральне мистецтво як засіб естетичного засвоєння дійсності, ствердження духовних цінностей і формування суспільної свідомості, займає значне місце в системі художньо-естетичного виховання особистості.

Через художні образи дитина знайомиться із оточуючим світом, вчиться відчувати добро та зло. Кожен із видів мистецтв з урахуванням їх специфічних особливостей впливає на чуттєво-емоційну сферу дитини. Життєдіяльність дитини має комплексний характер. Вона складає історії, казки, фантазує і уявляє все те, що розповідає дорослим та одноліткам. Вона малює, та водночас передає словами ті образи, які створює, драматизує і складає текст власної ролі. В основі цих видів діяльності лежить гра, яка є підготовчою сходинкою до художньо-творчої діяльності.

Швидке перевтілення, абсолютна віра у ті обставини, що запропоновані, повне включення в події, що відбуваються – це все проявлення тих

якостей, на які багато разів вказували відомі психологи, коли аналізували особливості дитячої гри (І. Апрямов, Л. Виготський, А. Запорожець, Б. Теплов, та ін.).

В останні роки у практиці роботи загальноосвітніх навчальних закладів та закладів культурно-дозвілдової сфери, набули поширення різноманітні форми театрально – сценічної діяльності дітей, у тому числі і заняття театром. Особлива увага до цього виду мистецтва викликана значними виховними можливостями, які є у театральних заняттях. Не припинюючи значення музики, літератури, образотворчого мистецтва та інших видів мистецтв у вихованні, та їх впливу на розвиток особистості дитини, слід відмітити значне місце театру у системі естетичного розвитку.

Проте, слід наголосити на тому, що виховання школярів засобами театрального мистецтва у Павлівській школі де працював В. Сухомлинський здійснювалося через:

- художнє читання на уроках та в позаурочних заходах;
- використання театралізації казок на уроках розвитку мовлення у молодших класах;
- використання мізансцен при читанні п'єс на уроках літератури;
- участь у драматичному гуртку та «театрі ляльок» у позаурочний час [4, с.49].

Слід підкреслити, що у молодшому шкільному віці сприймання казки, яка перетворилась у виставу, набуває диференційного характеру: у дітей формується здібність до елементарного аналізу переглянутої вистави, аналізу вчинків казкових персонажів. Цей процес веде до формування естетичного смаку у дітей, у них з'являються улюблені казки, персонажі, вистави, драматурги, актори, письменники.

Під час перегляду вистави, дітям цієї вікової категорії надається можливість відчувати, що театр веде мову не тільки про їх безпосереднє життя, а й про долю людства. Для цього дитина повинна увійти так зване «асоціативне поле», яке створюється під час сценічної дії. У процесі асоціативно – емоційного сприймання вистави та сценічних героїв, у молодших школярів переважає схильність до «сюжетного сприйняття» і «правдивість». Це важливо враховувати під час роботи з дітьми цієї вікової категорії.

Театральне мистецтво за своєю образною та художньою суттю є наближеним до казки, де художній образ здатен до життя сам по собі без попереднього пояснення. Казка, як народна, так і класична – це художня скарбниця, що зберігає соціальний та історичний досвід, накопичений людством на протязі століть. Це перша школа життя дитини, перше знайомство із силами добра

й зла, це – форма і метод, що дозволяє робити великі образні узагальнення.

Видатний педагог В. Сухомлинський не уявляв навчання у школі не тільки без слухання і читання казок, а і без створення казки [4, с. 36]. Він вважав, що без відчуття краси слова для дитини недосяжні потаємні грані його смислового значення, а переживання краси немислиме без фантазії, без особистої участі учня у співтворчості з учителем, який передає казку. Казка, на думку В. Сухомлинського, – це активна творчість, яка охоплює усі сфери духовного життя дитини, її розум, почуття, яву, волю. Казка невіддільна від краси, сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких немислиме благородство душі, чуйність, героїчний вчинок тощо. Завдяки казці дитина вивчає оточуючий світ не лише розумом, але й почуттями, в казці вона знаходить реальну форму виявлення своїх духовних сил.

В. Сухомлинський наголошував, що створення казок – це одне з важливих джерел поетичної творчості, формування естетичних почуттів і водночас засіб розумового розвитку дитини. Участь дитини у процесі створення казки у великій мірі сприяє збагаченню її словникового запасу, розвитку творчого мислення. Казка виховує любов щодо рідного краю вже тому, що сама вона – творення народу, гра творчих сил народного духу, духовне багатство народної культури казки [4, с. 59].

Доведено, що для дітей молодшого шкільного віку є дуже цікавою психологія персонажа, вони намагаються проникнути у його внутрішній стан, у мотиви його поведінки. Найчастіше ними виділяються ті переживання, які співзвучні їх власним переживанням, і співпереживаючи персонажу, дитина дістає можливість глибше проникнути в його внутрішнє життя, зрозуміти його моральні та психологічні якості [2, с.129].

Слід зазначити, що дитяча літературна творчість поглиблює і поширює емоційну сферу дитини, дозволяє оволодіти мовою – тонкою та окладною зброею формування і передачі людської думки, людського почуття. Ось чому дитячому сприйманню ближче п'єси, які вони створюють (вигадують) самі. Тут виникають і різні форми і ступені: від раніш підготовленого і проблемного літературного тексту, до легкої пам'яті кожної ролі, котру сама дитина у процесі гри повинна імпровізувати, розвернути у новий словесний текст.

У зв'язку з цим найбільш доцільним і перспективним для дітей є п'єси які вони самі нафантазують у процесі театральної – сценічної роботи, яка дозволяє творчо працювати на заняттях.

Привабливість мистецтва театру зумовлена його синкретичністю, завдяки чому забезпечується естетичний розвиток всіх його учасників. Дитяча вистава включає у себе літературу, музику, образотворче мистецтво, які з'єднані на основі сценічної дії. Кожен із цих компонентів вистави в свою чергу, має особисту систему засобів виразності і емоційного впливу.

Робота над виставою передбачає музичне оформлення. Це в свою чергу є підставою для розвитку наступних видів художньої, творчої діяльності: пошук лейтмотиву образу, підбір музичного матеріалу для музичного оформлення вистави, вивчення пісень тощо. В процесі спілкування з музикою дитина відчуває радість, дивується, робить відкриття. Її приваблює можливість висловити свої почуття, враження, фантастичні образи у таємничих і поки ще невідомих звуках та в їх сполученнях, в яких вона інтуїтивно впізнає їй одній зрозумілий зміст.

В. Сухомлинський в естетичному вихованні учнів також приділяв велику увагу музиці У вихованні музикою виражається єдність моральної, емоційної і естетичної сфери людини. Музика – це мова почуттів. Мелодія передає найтонші відтінки почуттів, недоступні слову. Музика починається там, де кінчається слово. І якщо словом обмежується проникнення вихователя в потаємні куточки юного серця, якщо після слова не починається тонше й глибше проникнення – музика, виховання не може бути повноцінним. У вихованні музикою виражається єдність моральної, емоційної і естетичної сфер людини.

Музичне мистецтво вчений вважав засобом розвитку сфери почуттів, самопізнання, цілеспрямованого й систематизованого формування музичних здібностей дітей, емоційної реакції на музику, здатності розуміти та глибоко переживати зміст музичних творів. Всі ці складові виховання засобами музичного мистецтва були органічною частиною естетичного виховання учнівської молоді у педагогічній системі В. Сухомлинського.

Театрально – сценічна діяльність дозволяє кожній дитині спробувати свої сили у різних видах творчої роботи. Особлива цінність занять таких занять з дітьми молодшого шкільного віку полягає ще і в тому, що вони здатні значно підняти рівень емоційної піднесеності та організованості, сформувати навички колективної роботи, відповідального відношення до своїх вчинків, а під час творчої театральної-сценічної діяльності у процесі спілкування створити доброзичливу атмосферу у колективі.

Це положення знаходить своє відображення і у творчій спадщині В. Сухомлинського, який вважав образотворче мистецтво могутнім

засобом відображення духовного життя народу. Глибоким соціальним змістом воно може закликати до боротьби, протесту проти соціальної несправедливості, прославляти все світле, прекрасне в навколишньому житті – від краси природи до краси людських почуттів. На його думку заняття образотворчим мистецтвом розвиває у школярів художньо-образне мислення, необхідне не тільки художнику, поету, але й представникам інших сфер людської діяльності [4, т. 3, с. 553,557].

Слід зазначити, що виховання школярів у Павлівській школі здійснювалось шляхом залучення їх до художньо-творчих видів діяльності.

Виховання засобами образотворчого мистецтва реалізовувалося через художньо-практичну творчу діяльність та художню працю, виконання графічних робіт на площині, ліплення виробів, які відтворюють зримий образ навколишнього світу на площині чи в просторі.

Особливо цікавим для дитини стає сценічне втілення казкового персонажу, яке будується по законам акторської майстерності.

Педагогічною цінністю театральна – сценічної діяльності молодших школярів виступає як сама вистава (своєрідний вираз колективної творчості дітей), так і сам процес її створення, що являє собою комплекс різноманітних художньо-естетичних дій, з урахуванням їх інтересів, здібностей і попереднього естетичного досвіду. Вистава, яку створюють самі діти, за допомогою вихователя або керівника, сприяє розвитку у них творчого мислення, естетичного сприймання дійсності, є процесом формування естетичної культури та естетичного розвитку.

Естетичний розвиток молодших школярів через включення їх у всі етапи створення вистави, потребує у дитини вміння орієнтуватись не тільки у світі мистецтва, а і знати історію свого народу, традиції, звичаї, фольклор.

Створюючи реквізит, декорації, ширму, діти пізнають «таємниці» кольору, вивчають закони перспективи ліній, вивчають різні форми та основи композиції. Вони вивчають технологію виготовлення реквізиту, оволодівають технікою пап'є-маше, технікою роботи аквареллю і гуашшю у процесі розфарбування декорацій та реквізиту.

Вивчення існуючого досвіду роботи з цього напрямку та ретельний аналіз даної проблеми дозволив зробити наступні висновки:

- виявлено недостатнє врахування виховного потенціалу мистецтва театру. Це в деякій мірі пояснюється тим, що відчутти

справжню виховну силу мистецтва може лише педагог чи вихователь який точно розуміє його специфіку та своєрідність, на жаль, сьогодні ще не вистачає кваліфікованих фахівців, які б у повній мірі забезпечували процес художньо-творчого, естетичного розвитку дітей;

- театральне мистецтво є привабливим для дітей молодшого шкільного віку, як з точки зору його сприйняття, так і з боку творчої участі у процесі створення вистави;

- знання сутності і природи даного виду мистецтва, особливостей та педагогічних перспектив у процесі розвитку особистості молодшого школяра, дозволяє визначити його належне місце у цілісній системі естетичного виховання, як засобу стимулювання художньо-творчій діяльності дітей, формування їх естетичної культури та естетичного та всебічного розвитку;

- аналіз практики естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку у Павлівській середній школі дозволив виявити, що система В. Сухомлинського охоплювала широкий спектр словесних і практичних методів, прийомів, засобів, які були спрямовані на формування естетичної свідомості, естетичних уподобань та поведінки, накопичення практичного художньо-естетичного досвіду школяра;

- творчий, нестандартний підхід до виховання школярів засобами мистецтва у навчально-виховному процесі, глибоке розуміння фізіологічних та інтелектуальних перетворень, досконале знання педагогічної теорії дозволили В. Сухомлинському масово залучати школярів до занять мистецтвом, що на сучасному етапі є дуже актуальним, потребує вивчення та впровадження у практику роботи сучасних освітніх закладів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Батхін Н.Н. Театр и его роль в воспитании. / Н. Батхін // Сб. В помощь семье и школе. – М., 1911.
2. Рубцова Т.В. Розуміння психології літературного персонажа дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку / Т. Рубцова // Зб. Наукові записки НДІ психології. – К., 1950. – Ч. 2.
3. Сухоминський В.А. Сердце отдаю детям / В. Сухоминський // Вибрані твори в 5 т. – К: Радянська школа, 1975. – Т. 3. – С. 9–279.
4. Сухоминський В.О. Вибрані твори у 5-ти томах / В. Сухоминський. – К: Радянська школа, 1976. – Т. 2.
5. Сухоминський В.А. Мудрая власть коллектива / В. Сухоминський. – М., 1975.